

Tézisek

Az Újszövetség és a Tóra

Doktori disszertáció

Ruff Tibor

Az utóbbi fél évszázadban, mint ismeretes, gyökeres változások, forradalmi szempontváltások zajlottak le az Újszövetséggel foglalkozó történettudományban, és részben ezek nyomán a keresztény teológiában is igazi paradigmaváltás kezdődött el, különösen a zsidóság és kereszténység viszonyát illetően. Ezeket a radikális eszmetörténeti változásokat természetesen hasonlóan mélyreható történelmi események is motiválták, illetve szolgálták ezek háttéréül. Hogy ezek közül csak a három legdöntőbbet említsem: az emberiség történelmében – véleményem szerint – egyedülálló, s az európai civilizációt minden tekintetben alapjaiban megrendítő, egyesek szerint megsemmisítő Soá; Izrael állam újjászületése kétezer év után, majd Jeruzsálem újraegyesítése; valamint a holt-tengeri tekercsek felfedezése és feldolgozása. És természetesen mindezek sokféle következménye a zsidóság és a kereszténység önértelmezésében és egymáshoz való viszonyában.

Mint Heller Ágnes *A zsidó Jézus feltámadása* című könyvében részletesen elemzi, többek között ezek és más események, társadalmi változások is inspirálták és motiválták azt a vallástörténeti, illetve teológiai erjedést, amelynek során mind a zsidóság, mind a kereszténység egyes képviselői elkezdtek rákérdezni a hagyományukban immár kétezer év óta nem nagyon bolygatott alaptételekre, és radikálisan új megoldásokat kezdtek javasolni az egyazon Istenre hivatkozó két „nép” viszonyát évszázadokon át nagyon megterhelő teológiai problémákra. A különböző keresztény egyházak is többé-kevésbé, de különösen egyes teológusok elszánt mozgalmakat indítottak a hagyományos keresztény antiszemitizmus, illetve teológiai antijudaizmus felszámolására; miközben olyan zsidó tudósok, mint például Martin Buber, Joseph Klausner (bár ő jóval korábban, 1922-ben jelentette meg könyvét e témában), Vermes Géza, David Flusser és mások pedig Jézus heves érzelmeket kiváltó személyét igyekeztek valamiképpen rehabilitálni a zsidóság szemében. Erről az egész jelenségről és történelmi-társadalmi háttéréről nagyszerű és mélyreható leírást és elemzést nyújt Heller említett könyvében, mellyel nagyjából egyet tudok érteni – amely részleteivel nem, azokkal vitatkozni fogok ebben a dolgozatban –, és kielégítőnek is tartom, ezért én a továbbiakban nem foglalkozom ezekkel, de építék az ott leírtakra. Hasonlóképp ugródeszkának fogom használni a fentebb felsorolt szerzők paradigmaticus műveit, de

amellett, hogy ezeket is az Olvasó által ismertként tételezem fel, és építeni fogok rájuk – azaz az általuk már a témában feltárt dolgokat nem fogom elismételni –, számos ponton vitatkozni is kívánok majd velük.

Az imént ismerttetett szellemi és kutatási folyamatba illeszkedve tanulmányomban pontosan azzal fogok foglalkozni, amit a címében megjelöltem: *az Újszövetség és a Tóra viszonyával – azaz nem a „történeti Jézus”, illetve a „történeti apostolok” és a Törvény viszonyával.* Ezt azért tartom fontosnak így kiemelni, mert világossá szeretném tenni, hogy az Újszövetséget egyetlen szövegtestként fogom kezelni, hiszen hatását a kereszténység történelmében ekként fejtette ki. E kiindulópont egyúttal azt is jelenti, hogy *dolgozatom elsősorban teológiai, és csak érintőlegesen vallástörténeti jellegű,* azaz csak akkor fogok belebocsátkozni az Újszövetség szövegének történeti-kritikai elemzésébe és szétboncolásába (ú. m. „a szöveg mögött feltételezhető történeti valóság feltárásába”), ha erre konkrét, konkrét, korai és megbízható szövegforrásokkal alátámasztható szövegvariánsok adnak okot, és témám szempontjából releváns. Úgy is fogalmazhatnék, hogy ez a tanulmány alapvetően teológiai jellegű, de a teológia, a vallástörténet, sőt a vallásfilozófia közös területein – halmazelméleti nyelven szólva „metszeteiben” – gyakran fogok mozogni. Tekintettel arra, hogy e három tudomány tárgya ugyan egyes esetekben közös, módszertanuk és világszemléletük viszont teljes mértékben eltérő, az ezekkel kapcsolatos kiinduló elveimet, s hogy mindezek miatt fontosak, az első fejezetben szeretném alaposan tisztázni, melynek címe: *Módszertani bevezetés.*

Tanulmányom legfőbb állítása az Újszövetség és a Törvény viszonyát illetően az, hogy ezt a viszonyt az intézményesülő pogánykereszténység a 2-3. századtól fogva – párhuzamosan a zsidókereszténység eltűnésével és a kialakuló keresztény antijudaizmussal – éppúgy számos ponton gyökeresen félreértette, mint ahogy az intézményesülő rabbinikus judaizmus is a Szentély pusztulását követően, csak a kétféle félreértés éppen ellenkező irányban haladt, mondhatni egymás inverzeiként, majd pedig kétezer éven át érvényben maradtak. A fentebb röviden jelzett, Heller említett műve által is tárgyalt tudományos folyamathoz csatlakozva kísérletet szeretnék tenni ennek a kérdéskörnek a radikális újragondolására mind a keresztény, mind a zsidó oldalról. Természetesen a téma nagysága miatt, amely messze meghaladja egy doktori disszertáció korlátait, nem elemezhetek majd minden egyes ezzel kapcsolatos szöveghelyet részletesen, hanem arra fogok törekedni, hogy egy korrekt vázát, „mátrixát” tárjam fel az Újszövetség ezzel kapcsolatos teljes tanításának, amely vázon azután elhelyezhető az ezzel kapcsolatos valamennyi további megnyilatkozás úgy, hogy az továbbra is koherens marad a szöveg egészével és üzenetével. Ebben a munkában értelemszerűen a

szöveg(ek) egészen közeli olvasatát kell megragadnom (hogy közeli olvasat alatt pontosan mit értek, azt szintén tisztázni fogom a *Módszertani bevezetésben*).

A fentebb már felsorolt szerzők – és sok más által is képviselt – jelenleg kialakulóban lévő vallástörténeti paradigma szempontjából megközelítve másképp is megfogalmazható tanulmányom legfőbb tétele. Ezek a szerzők többé-kevésbé megegyeznek abban, hogy „a történeti Jézus” egy, a mózesi Törvényt teljes mértékben – mi több, a szóbeli Tórát is részben – megtartó, erős zsidó identitással rendelkező fia volt népének, akinek a rabbinikus judaizmus által történő későbbi teljes kirekesztése a zsidó hagyománytörténetből és nemzeti emlékezetből bár történelmileg valamennyire megérthető, de felülvizsgálandó lépés volt. Ezzel egyidejűleg többnyire megfogalmazzák azt az állítást is, hogy Jézus valószínűleg nem hitte és nem mondta magát Messiásnak, Istennek pedig bizonyosan nem, hanem ezek a vele kapcsolatos „hittételek” legkorábban Páltól – egyes szerzők szerint már a Tizenkettőtől is, mások szerint tőlük biztosan nem; ismét mások szerint még Pálnál is későbbi egyházatyáktól – eredtek, és később, az egyház szerkesztői munkája révén épültek csak be az Evangéliumok szövegébe, valamint az Újszövetségbe. Pálról pedig ez a paradigma azt tartja, hogy „antinomista” volt, azaz a mózesi Törvény érvényességét megtagadta, s ezzel voltaképpen a Jézusétól eltérő, ahhoz képest is eretnek, azzal ellentétes tanítást képviselt. Így Pál a – judaizmus szempontjából eretnekségnek minősülő – kereszténység voltaképpeni megalapítója, Jézus intencióival lényegében ellentétesen.

Ennek az értelmezésnek az eredményeképpen a 20. századvégi zsidóság szellemi elitjének egy részében, majdnem kétezer év után megkezdődött – legalábbis a „történeti”, „zsidó” – Jézus rehabilitációja, aki azonban, mint ezt sietnek is hangsúlyozni, nem azonos a „kereszténység Krisztusá”-val; s helyette Pál vált a kereszténységnek mint – a judaizmus szempontjából – eretnekségnek a fő forrásává. Így a korábbi mély törés, áthidalhatatlan szakadék, amelyet régebben a zsidóság a Tanach (a keresztény Ószövetség) és az Újszövetség között érzékelt, áttevődött magába az Újszövetségbe, és ma mintegy az Evangéliumok történeti-kritikailag „preparált” szövege és a páli levelek között húzódik. Azaz e paradigma az Újszövetséget látja bensőleg kettétört, antagonisztikus ellentétet hordozó szövegnek. Ha pedig a kereszténység alapszövege ilyen, akkor maga a kereszténység is szükségképpen egy feloldhatatlan – de legalábbis megoldatlan – belső ellentmondást hordozó hit kell, hogy legyen. Legalábbis a kortárs szekuláris vallástörténeti paradigma „jelen állása szerint” ezt a következtetést kellene levonnunk a teológia területén. Mindezek fényében tehát dolgozatom legfőbb állítása, melyet részletesen bizonyítani kívánok, úgy is megfogalmazható, hogy ez a koncepció, ebben a formájában hamis és egyoldalú. Azonban – egészen röviden összefoglalva

– tézisémet nem „visszafelé” lép, a hagyományos, „történelmi keresztény”, antijudaista álláspont irányába, azt állítván, hogy Jézus ne lett volna minden ízében törvényhű zsidó, hanem „előrefelé”, azt állítva, hogy Pál is az volt – mégpedig a Törvény tekintetében is. Nem mondom ugyan, hogy a Szentély pusztulása után fokozatosan kialakuló normatív judaizmus szempontjából is az volt; de azt állítom, hogy a normatív judaizmus kialakulása előtti, Második Szentély korabeli, plurálisabb, flexibilisebb, sok irányzat izzó vitáit folytató judaizmusa szempontjából viszont igen. Komoróczy Géza szerint „kiterjedt forrásanyag alapján tanulmányozható módon legalább három zsidó csoport áll előttünk ezekben az időkben. Az egyik a mainstream zsidóság, Josephus Flavius és az Újszövetség terminusával: a farizeusok. (...) A másik zsidóság a holt-tengeri közösség, (...) A harmadik zsidóság pedig a kereszténység. Mind a három a Bibliára hivatkozott. Új eszméit is a Biblia hagyományából vezette le vagy azokra vezette vissza. Mind a három jellegzetesen szövegmagyarázó vallás volt.”

A kereszténységet – beleértve Pált is – tehát a normatív judaizmus előtti plurális judaizmus egyik alternatív ágának tartom. Ez azonban távolról sem pusztán besorolás kérdése. *Részletesen tanulmányozni fogom Pál viszonyát a Tórához, és ki fogom mutatni, hogy őt „antinomistának” nevezni a legjobb indulattal minősítve is nagyon egyoldalú megközelítés, de valójában inkább teljesen hamis.* Igaz viszont, hogy ez a félreértés a legkorábbi keresztény időktől fogva az egyházban is jelen volt, hamar uralkodóvá vált, és egyik elméleti alapjává lett a keresztény antijudaizmusnak, mi több, az egész „történelmi keresztény” erkölcszociológiának, így nem csoda, hogy a kereszténységen kívül is elterjedt (miután az értelmezésre leginkább hivatottak értették félre először). Ez az interpretáció azonban nem maga Pál. Kétségtelen, hogy szövegeinek értelmezését ez a félreértés olyan mélyen meghatározta az elmúlt kétezer évben, hogy európai kultúránkban Pál legtöbb olvasója zsigeri, tudatalatti módon, akaratlanul is tendenciózusan érti őt, akár keresztény, akár zsidó olvasóról legyen is szó. De minderről legyen elég egyelőre ennyi.

Tudatában vagyok annak, hogy a jelen tudományos paradigma keretei között e fő tézisémet talán hajmeresztő állításnak tűnhet egyesek számára. Bízom azonban abban, hogy a továbbiakban sikerül úgy árnyalni, s egyszersmind bizonyítanom mindezt, hogy érthetővé és meggyőzővé válik minden Olvasóm számára.

Tanulmányom mindemellett nem egyedül Pálra koncentrál, hanem az Újszövetség egészének a Törvénnyel kapcsolatos eredeti tanítását igyekszik rekonstruálni. Ennek során a következő gondolatmenetet fogom követni:

1. A *Módszertani bevezetés* című első fejezetben tisztázni kívánom, hogy milyen tudományos alapelvek mentén fogom megközelíteni témámat. Mint mondtam, dolgozatom alapvetően teológiai, és nem történeti jellegű, ezért elsősorban *szövegek párbeszédét vizsgálom*, nem pedig a „mögöttük álló történelmi valóságot” próbálom rekonstruálni. Vagyis – mint említettem – az Újszövetség egészét egy szövegekörpuszként kezelem, mivel ebben a minőségében képezi a kereszténység szentírási fundamentumát, tehát mind hatástörténetileg, mind vallásfilozófiailag, mind pedig teológiailag indokolt így tekinteni. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy nem teszek majd rendszeresen kiruccanásokat a vallástörténet, összehasonlító vallástörténet területére, amikor ez szükséges lesz. Mindezek miatt nagyon pontosan meg kell különböztetnem ezeket a diszciplínákat, módszertanukat és egymással való viszonyukat, mi több, tudományelméleti, tudományfilozófiai szempontból rá kell kérdezni bizonyos mélységig alapelveikre, axiómáikra, és ezek egymásra való vonatkozására, hogy a későbbi akaratlan konfúziót elkerülhessem. Tisztáznom kell a hit, a vallási érdekek, a tudomány különbségét és a hármójuk viszonyában esetlegesen megjelenő elfogultság, inkorrekttség kérdését; a Tanach és az Újszövetség történeti hitelességre vonatkozó teológiai igényét, s ennek kapcsán érintenem kell a történelem és az üdvtörténet viszonyának kérdését, valamint a történettudomány és a teológia kapcsolatát, s ezen belül a „történeti” és az „újszövetségi” Jézus viszonyát; és hogy mit értek pontosan „közeli olvasaton”.

2. E módszertani alapok tisztázása után a *Jézus és a Tóra* című második fejezetben először Jézus és az írott Tóra, majd Jézus és a szóbeli Tóra (a két fogalmat a rabbinikus irodalom általános értelmezése szerint használom) viszonyát szeretném tárgyalni. Azokat az eredményeket, amelyeket sokan mások már elértek ebben a kutatásban, nem fogom elismételni, hanem legfeljebb utalásokkal építeni szándékozom rájuk, illetve esetenként vitatkozni velük. Ennek során ki fogom mutatni – amivel általában mindenki egyetért a modern szakirodalomban –, hogy az Újszövetség Jézusa az írott Tórát feltétlen hűséggel megtartotta, és annak minden részletében való megtartását tanította. Valamivel bonyolultabb kérdés Jézus és a szóbeli Tan viszonya, erről az a véleményem, hogy szelektív és kreatív jellegű volt: a normatív judaizmus korát megelőző plurális judaizmus vitáiban Jézus kortársaihoz hasonlóan alkotó és vitatkozó módon vett részt, és némely, *később* abszolút normává váló hagyományt elutasított, míg másokat pedig elfogadott, és maga is alkotott ilyeneket. Ennek a témának a tárgyalása során ki kell térnem Jézus és a Szanhedrin viszonyára. Végezetül szintén ebben a részben szeretném tárgyalni a zsidó–keresztény párbeszéd legérzékenyebb kérdését: elhelyezhető-e, és ha igen, hogyan a Második Szentély korának plurális judaizmusában a Jézusba mint Messiásba, mi több, mint Istenbe vetett hit.

Természetesen nem remélem, hogy ezt a kérdést ebben a tanulmányban maradéktalanul és mindenki számára megnyugtatóan képes lennék tisztázni. Mivel azonban – a jelenlegi vallástörténeti paradigma által rekonstruált „történeti” Jézustól eltérően – az „újszövetségi” Jézusról állítatnak mindezek, meg kell vizsgálnom, mit is értünk pontosan az alatt, hogy Jézus messiási vagy isteni volta törvényszegésnek minősül, azaz ellentétes a Tórával, az íróttal, illetve a szóbelivel; hiszen végeredményben az Újszövetség Törvényhez való viszonya, azaz dolgozatom témája szempontjából ez az egyik legdőntőbb kérdés. Tisztában vagyok azzal, hogy az emberi szellem eddigi történelmének – véleményem szerint – legmélyebb törését, legfájdalmasabb sérülését, legnagyobb feszültségét, érzelmileg és főként történelmileg mindkét oldalon a leginkább megterhelt kérdését bolygatom ezzel, de bízom abban, hogy a 21. század elején esetleg sikerül ezzel is indulatmentesen foglalkoznunk, felsorakoztatni érveket mindkét oldalon, anélkül, hogy bárki vallásos érzéseit megsértenénk. Alapkérdésem itt teológiailag az lesz, hogy legalább elvileg található-e az 1. századi plurális judaizmus világában olyan gyökérszál, amely az „újszövetségi” Jézus messiási és isteni identitástudatára alapot adhat, vagy pedig ez valóban mindenestől csak egy későbbi, pogány, egyházi visszavetítés; és vallástörténetileg is szeretném érintőlegesen megvizsgálni, hogy elképzelhető-e a jelenlegi tudományos paradigma állításával ellentétben az, hogy a „történeti” Jézus esetleg rendelkezhetett ilyen identitástudattal, illetve, hogy a róla ezt állító Pál – és esetleg a Tizenkettő – találhattak-e erre legitimációs alapot a Tanachban vagy akár a normatív judaizmust megelőző plurálisabb zsidó hagyományban. Válaszom ezekre a kérdésekre igen lesz. Ezen a ponton természetesen igen éles sebészkéssel kell elkülönítenem a keresztény hitbeli meggyőződést a tudományos állítástól, hiszen nyilvánvaló, és a keresztény ember hite szempontjából sem sértő – sőt szükségszerű – az a tény, hogy tudományosan Jézus e belső természetére vonatkozó állítások nem bizonyíthatóak. Mivel ez a dolgozat természetesen nem hittérítő irat, ezért csak annyit kívánok állítani, ezt azonban tudományos igénnyel, hogy – szemben az érvényben lévő történettudományi paradigma vélekedésével – ez a hit nem volt teljesen előzmények nélküli és abszolút idegen, pogány, ab ovo elutasítandó elem a kor zsidóságának gondolkodásmódjában, jóllehet valóban nagyon meglepő és újszerű értelmezés volt. Szeretném azt is röviden megvizsgálni valahol a teológia és a vallásfilozófia határmezsgyéjén, hogy a kereszténység számára pontosan mit is jelent, miért annyira lényegi ez a hit, és hogy vajon ez a Tanach, illetve a normatív judaizmust megelőző plurális hagyomány alapján vajon szükségképpen elítélendő, pogány bálvány- és idegen isten imádásként értelmezhető-e csupán. Természetesen ezeket a kérdéseket és válaszjavaslatokat inkább csak felvetni lesz terem ebben a tanulmányban, további kutatásra és vitára ösztönözve.

3. A következő, harmadik fejezetben *A zsidókeresztények és a Tóra* viszonyát fogom áttekinteni, ismét külön az írott és külön a szóbeli Tan tekintetében. Alapállításom e tekintetben az, hogy viszonyuk az Újszövetség szerint pontosan ugyanolyan volt mindkettőhöz, mint mesterüké, azaz az előbbihez feltétlen hűséggel ragaszkodtak, míg az utóbbihoz pedig kreatív és esetenként szelektív módon, sem nem feltétlen és mindenre kiterjedő hűséggel, sem nem mindent elutasító, ab ovo ellenséges vagy tiszteletlen magatartással viszonyultak – ahogyan ez abban korban véleményem szerint a zsidóság nagy részét jellemezte. Ezt számos konkrét hellyel is bizonyítani kívánom. Külön tárgyalnom kell ebben a részben a Szent Szellem (Szentlélek) szerepének értelmezését, amely radikálisan eltér a rabbinikus hagyományétól. Itt is érintenem kell az apostolok és a Szanhedrin, valamint a különböző vallási irányzatok viszonyát. Valamint ugyanitt részletesebben foglalkozni fogok azzal a kérdéssel, amely aztán a fentebb említett súlyos félreértés és félremagyarázás fő kiindulópontjává vált a kereszténység és a judaizmus későbbi történetében, tudniillik a pogánymisszió kezdetével, és azzal a problémával, hogy miként kell viszonyulniuk a nem-zsidó keresztényeknek a Törvényhez, a körülmetélkedéshez stb. Az *Apostolok cselekedetei* szerint az ezzel kapcsolatos „háláchikus döntést” – bízást mondhatjuk annak – nem egyedül Pál, hanem a Tizenkettő, valamint Pál, Barnabás, és Jakab, Jézus testvére, közösen hozták; ennek lényege pedig az, hogy a nem-zsidó keresztényeknek nem szükséges a teljes Törvényt megtartaniuk ahhoz, hogy részesüljenek az eljövendő világban. Ezt a döntést össze fogom hasonlítani az ezzel kapcsolatos legfontosabb rabbinikus helyekkel is. Ez lett a páli törvényteológia alapja, és eredetileg szó sincs itt arról, hogy a zsidóknak el kellene hagyniuk a körülmetélkedést és a Törvényt! Sőt ennek az ellenkezőjét explicit módon állítja maga a szöveg. Pál a pogányok apostola, és meggyőződésem szerint leveleit az imént leírtak által meghatározott keretben szabad csak értelmezni, azaz a Törvény teljes megtartása alól felmentő, a Törvény „érvénytelenségét” hirdető tanításai a fentiekkel összhangban kizárólag a pogány hívőkre vonatkoznak, amint ezt az *Apostolok cselekedeteinek* szövege egyértelműen bizonyítja.

4. A negyedik fejezetben fogok rátérni *Pál és a Tóra* viszonyára, ismét különválasztva az írott és a szóbeli Tanhoz való viszony kérdését. Alaptézisem ezzel kapcsolatban az lesz, hogy Pál – a fentiek értelmében követve a Tizenkettő rendelkezését – a nem-zsidó keresztényeknek valóban az írott – és persze a szóbeli – Törvény alóli felmentettségüket hirdette, bár – és erre is ki fogok térni – ez sem vonatkozott az egyetemes erkölcsi parancsokra, amelyeket számon kért tőlük, hanem csak a rituális istentiszteletre, a tisztasági szabályokra, az étkezésre, az ünnepekre és a Tóra államigazgatási-jogi jellegű rendelkezéseire (mely utóbbiakat a pogány

környezetben elvileg sem volt lehetséges megtartani). Részletesen bizonyítani kívánom, hogy Pál az Újszövetség szerint a zsidókeresztényeket nem ösztönözte a körülmetélkedés vagy az írott Tóra elhagyására, ő maga is megtartotta mindezeket, a szóbeli Tan vonatkozásában pedig Jézus és a Tizenkettő kreatív-szelektív magatartását követte; s a Szanhedrin és a vallási irányzatok tekintetében is az ő példájukat. A jobb teológiai megértés érdekében röviden vallásfilozófiai-etikai megközelítésben is rögzíteni kívánom, hogy Pál véleményem szerint mit is értett pontosan az *új szövetségen*, azaz a Törvény külsőből bensővé tételén; amelyet viszont valóban minden zsidóra nézve valóban kötelező fordulatnak tekintett, de ez egyáltalán nem jelentette a parancsolatok megtartásának bármiféle elhagyását, sőt. Végül kitérek majd arra is, hogy miként kezelte Pál a diaszpórában élő, többé-kevésbé hellenizálódott zsidóságot. Amennyire ez az Újszövetségből kivehető, ezen a ponton valóban megállapíthatjuk: nem fektetett abba túl sok energiát, hogy őket a Törvénynek az addigi gyakorlatuknál szigorúbb megtartására vezesse, mivel ez a diaszpórában, a hellénista kultúrától körülveve sokuk számára teljesíthetetlen követelményeket jelentett volna. Inkább úgy tűnik, Pál a mai reform vagy status quo irányzatokhoz hasonlóan meghagyta a hellénista diaszpóra-zsidóságot, kit-kit egyéenként abban a Törvény-értelmezésben, amelyet lelkiismerete szerint addig is gyakorolt, lett legyen az akár szélsőségesen szigorú, akár engedékeny, és üzenetében ez a kérdés nem foglalt el középponti helyet, legalábbis a rituális parancsok vonatkozásában, miközben az erkölcsiek hiánytalan megtartását viszont mindegyiküktől megkövetelte. Határozott véleményem szerint az Újszövetség közeli olvasása után körülbelül ennyi marad Pál úgynevezett „antinomizmusából”. Ezt is szeretném részletesen elemezni és bizonyítani ebben a fejezetben.